

הסוגיא השישית – חילוק מלאכות מנלן (ע"א-ע ע"ב)

- [1] פסקא ממשנתנו
חייב על כל מלאכה ומלאכה
- [2] שאלת הפתיחה
חילוק מלאכות מנלן?
- [3] הדרשה הראשונה
אמר שמואל: **אמר קרא מחלליה מות יומת – התורה ריבתה מיתות הרבה על חילול אחד**; האי במזיד כתיב! **אם אינו ענין למזיד**, דכתיב כל העושה בו מלאכה יומת, **תנהו ענין לשוגג**, ומאי יומת – יומת בממון.
- [4] ותיפוק לי חילוק מלאכות מהיכא דנפקא ליה לרבי נתן,
- [5] הדרשה השניה
דתניא: רבי נתן אומר: לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. מה תלמוד לומר? לפי שנאמר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אלה הדברים וגו' ששת ימים תעשה מלאכה. דברים, הדברים, אלה הדברים – אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני. יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת? תלמוד לומר: בחריש ובקציר תשבת. ועדיין אני אומר: על חרישה ועל הקצירה חייב שתים, ועל כולן לא יהא חייב אלא אחת! תלמוד לומר: לא תבערו אש – הבערה בכלל היתה, ולמה יצאת? להקיש אליה, ולומר לך: מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה.
- [6] שמואל סבר לה כרבי יוסי, דאמר: הבערה ללאו יצאת.
- [7] דתניא: הבערה ללאו יצאת, דברי רבי יוסי; רבי נתן אומר לחלק יצאת.
- [8] ותיפוק לי חילוק מלאכות מהיכא דנפקא ליה לרבי יוסי!
- [9] דתניא: רבי יוסי אומר ועשה אחת ועשה הנה – פעמים שחייב אחת על כולן, ופעמים שחייב על כל אחת ואחת.
- [10] הדרשה השלישית (נוסח תנאי)
הדרשה השלישית (נוסח אמוראי מורהב)
ואמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי טעמא דרבי יוסי? **אחת מאחת, הנה מהנה, אחת שהיא הנה, הנה שהיא אחת. אחת – שמעון; מאחת – שם משמעון; הנה – אבות; מהנה – תולדות; אחת שהיא הנה – זדון שבת ושגגת מלאכות; הנה שהיא אחת – שגגת שבת וזדון מלאכות.**
- [11] ושמאל אחת שהיא הנה, והנה שהיא אחת לא משמע ליה.

רש"י

חילוק מלאכות שגופי מלאכות מתחלקים לחטאות ואף על פי שבהעלם אחד. מות יומת מיתות הרבה. בממון לאפוש קרבנות. מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר לא תעשה כל מלאכה. דברים משמע תרי, ה' לרבות חר, הרי שלשה, אלה בגמטריא שלשים ושוש, הרי שלשים ותשע. תלמוד לומר בהריש ובקציר תשבות כלומר בלאו לא תבערו הוה לן למילף מהאי, אם לא שיש להשיב. ועדיין אני אומר על חריש וקציר חייב שנים אם עשאו בהעלם אחד, שהרי הוציאם מן הכלל לחלקן לשנים, ומשמע אזהרה לקציר לעצמה ואזהרה לחריש לעצמה. ועל כולן אחת דבחדא מלאכה ביילינהו, וחד לאו, ובדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד כו' לא דיינינן ליה, דהוי ליה כלל בלא תעשה ופרט בעשה, ואין דנין אותו בכלל ופרט. אי נמי: הוי חריש וקציר שני כתובין הבאין כאחד, ואין מלמדין, דהוה ליה למיכתב חד. **תלמוד לומר לא תבערו כו'** וחריש וקציר לדרשה אחרינא, אי כו' עקיבא דדריש ליה בעלמא (ראש השנה ט ע"א) לענין תוספת שביעית, אי כו' ישמעאל לענין שבת: מה חריש רשות אף קציר רשות, ללמד על קציר העומר שדוחה שבת. **בכלל היתה דלא תעשה כל מלאכה. להקיש אליה כל שאר המלאכות שנכללו עמה בכלל, שזו מדה בתורה:** כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא כו'. **ללאו** שאין חייבין עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות, אלא מה שאמור בה. **לחלק** כדאמרן: מה הבערה מיוחדת. **ועשה מאחת מהנה** האמור לענין חטאת הוה ליה למכתב ועשה אחת ולישתוק, איתר ליה שארא מ"ם דמאחת וכל תיבת מהנה לדרשה, ודרוש הכי: פעמים שכל מעשה עבירותיו חשוב אחת ופעמים שהוא קרוי הנה – לשון רבים. **ואמר ר' יוסי בר' חנינא מאי טעמא דר' יוסי** כלומר: מאי דריש ביה, דאכתי מ"ם דמהנה ומ"ם דמאחת למאי אתא? **אחת מאחת** אחת הוה ליה למכתב, וכתוב מאחת וכן נמי הנה הוה ליה למכתב (הנה) [למדרש, פעמים שהוא הנה] וכתב מהנה, ודרוש אחת והנה בלא מ"ם, הכי: פעמים אחת שהוא הנה: שבת [אחת] לבדו הוא מחלל, ויש כאן חטאות הרבה, דאולי בתר מלאכות, ופעמים הנה שהיא אחת – מלאכות הרבה עשה, ואינו חייב אלא אחת, דבהנך תרי גוויי איכא למשמע: ועשה אחת וחייב הנה, ואיכא למימר נמי הכי: ועשה אחת הנה – עשייתו הוי אחת, אף על פי שהן הנה [וחייב אחת], ומ"ם יתירה [דרוש הכי]: לרבות שהכותב שם משמעון, דאף על גב שנתכוון לעשות תיבה גדולה, הואיל ושתי אותיות הראשונות שם במקום אחר הן – חייב, והיינו מאחת – מקצת המלאכה ולא כולה, יביא חטאת. **מהנה לרבות תולדות** כלומר היוצאות מהן מן האבות. **אחת שהיא הנה** דאמרן: פעמים שחייב על כל אחת ואחת, מאי היא – כגון שעשאו בודן שבת ושגגת מלאכות, דאיכא שגגות טובא, והנה שהיא אחת – דאמרן: פעמים שחייב אחת על כולן, מאי היא – כגון שגגת שבת וזודן מלאכות, דידוע שהמלאכות אסורות בשבת, אבל שכה ששבת היום. לא משמע ליה דמיבעיא ליה כוליה לשם משמעון ולתולדות.

מסורת התלמוד

[3] **התורה ריבתה מיתות הרבה** השווה מכילתא דרשב"י סוף עמ' 209; בבלי סנהדרין סז ע"א. **האי במזיד כתיב** עיין ירושלמי סנהדרין ז יד, כה ע"ג; בבלי כתובות לד ע"א; בבא קמא עא ע"א. **ומאי יומת יומת בממון** בבא קמא פג ע"ב. [5] **רבי נתן אומר וכו'** מכילתא דר"י ויקהל, עמ' 347. **דברים הדברים וכו'** מכילתא דר"י ויקהל, עמ' 345; ירושלמי שבת ז ב, ט ע"ב; בבלי שבת צז ע"ב. **יכול עשאו וכו'** עיין ירושלמי שבת ז ב, ט ע"ג; בבלי שבת ו ע"ב, צו ע"ב. **תלמוד לומר לא תבערו אש וכו'** מכילתא דר"י ויקהל, עמ' 347; ירושלמי שבת ז ב, ט ע"ג; שם נזיר ו א, נד ע"ג. [7] **הבערה ללאו יצאת** [...] **לחלק יצאת** עיין ירושלמי שבת ב ה, ה ע"א; בבלי יבמות ו ע"ב, לג ע"ב; סנהדרין לה ע"ב, סב ע"א; כריתות כ ע"ב. **לחלק יצאת** בבלי פסחים ה ע"ב. [9] **רבי יוסי אומר וכו'** ספרא דבורא דחובה פרק א ו, בבלי שבת קג ע"ב; סנהדרין סב ע"א; כריתות ג ע"א. [10] **ואמר רבי יוסי ברבי חנינא וכו'** ירושלמי שבת ז א, ט ע"א; בבלי סנהדרין סב ע"א; כריתות ג ע"א. **אחת שמעון וכו'** ספרא דבורא דחובה פרק א ד, בבלי שבת קג ע"ב.

ביאור הסוגיא

מבוא – מבנה הסוגיא

הסוגיא הששית ממשיכה את דרכה של המהלך הראשון בסוגיא החמישית, ומחפשת אף היא מקורות מדרשיים לדינים ששנו במשנת כלל גדול. הפעם עוסקת סוגייתנו בדין "חילוק מלאכות" הנמצא בבבא השלישית של המשנה, ופירושו: שאם "עשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה [בשגגת במלאכות] – חייב [חטאת אחת] על כל [אב] מלאכה ומלאכה". שלש דרשות הובאו בסוגיא כדי לבסס את הדין הזה – מימרא של שמואל [3], ושתי ברייתות, אחת של רבי נתן [5] ואחת של רבי יוסי [9], כאשר דברי רבי יוסי ברבי חנינא [10] משמשים כנספח לדרשת רבי יוסי. אמנם אין שום סתירה בין הדרשות האלו לכשעצמן. אולם בעל הסוגיא, כדרכו, בנה מסגרת של משא ומתן מסביב לדרשות השונות. מבנה הסוגיא פשוט וברור. לאחר שאלת הפתיחה ("חילוק מלאכות מנלן") קבע בעל הסוגיא את דרשת שמואל ("אמר קרא מחלליה...") כתשובה הראשונה והעיקרית לשאלתו. מעתה, הובאו שאר הדרשות לא כתשובות עצמאיות לשאלה הראשונה, אלא כקושיות על דברי שמואל – "ותיפוק לי חילוק מלאכות מהיכא דנפקא ליה לרבי נתן" [4]; "ותיפוק לי חילוק מלאכות מהיכא דנפקא ליה לרבי יוסי" [8].¹ אמנם רוב המשא ומתן בסוגיא הוא שגרתי למדי, וטפל לעומת תוכן הדרשות עצמן. אולם, בעקבות התירוץ בפיסקא [6] ("שמואל סבר לה כרבי יוסי"), הובאה בסוגיא גם המחלוקת בין רבי יוסי ורבי נתן בברייתא שבפיסקא [7] – מקור חשוב הקובע ברכה לעצמו.

הדרשה הראשונה – שמואל [3]

הנה נוסח דברי שמואל, כפי שסימנתי אותם בנוסח הפנים של הסוגיא לעיל:

אמר שמואל: אמר קרא "מחלליה מות יומת" (שמות לא יד) – התורה ריבתה מיתות הרבה על חילול אחד; אם אינו ענין למזיד, תנהו ענין לשוגג.

הפסוק "מחלליה מות יומת" הובא במקורות כיסוד בדיני שבת, אבל תמיד כדוגמה למזיד. בירושלמי סנהדרין ז יד, כה ע"ג הובא הפסוק כראיה לעונש מיתה ממש, והיינו מזיד; וכן הוא בבבלי כתובות לד ע"א (= בבא קמא עא ע"א): "יכול אפילו בשוגג? ת"ל מחלליה מות יומת; במזיד אמרתי לך ולא בשוגג". חילוק מלאכות שייך כמובן רק במקרה של שגגה וקרבן, ולכן צריך שמואל להוסיף "אם אינו ענין למזיד". הדגם "אם אינו ענין [...] תנהו ענין" מצוי הרבה במדרשי התנאים, וגם הלשון "מיתות הרבה" מצוי בספרות התנאית.² כמו כן מוכרים לשונות הביאור של סתם התלמוד ("האי במזיד כתיב", "ומאי יומת – יומת במזון") מן התלמוד במקומות אחרים (עיין מסורת התלמוד). מגמת שמואל להציע דרשה מקורית כיסוד לדין של חילוק מלאכות במשנת כלל גדול מתאימה למגמת רב נחמן בשם רבה בר אבא ורב נחמן בר יצחק בריש הסוגיא הקודמת (וכן דברי "חבריא" בירושלמי) להציע דרשות מקוריות משלהם כיסוד לדינים שבמשנת כלל גדול תחת מדרש הספרא הנ"ל. תופעה זו קשורה לדיונו בביאור הסוגיא החמישית לעיל בנוגע לערעור מעמדו של מדרש רבי יוסה מהספרא בתקופת האמוראים, עיין שם.

1 פרופ' פרידמן העיר שסגנון זה ("ותיפוק לי [...] מהיכא דנפקא...") אינו רגיל בתלמוד. דומני שסגנון מיוחד זה בא להדגיש את תמיכת התלמוד על כך ששמואל טרח להמציא דרשה מקורית משלו במקום לנצל את שתי הדרשות המוכנות ליד מדברי התנאים, שגם הן מציעות יסוד מן המקרא לדין חילוק המלאכות.

2 במכילתא דרשב"י בב יז, עמ' 209, נזכר הביטוי "מיתות הרבה". ברייתא דומה הובאה בבבלי סנהדרין סז ע"א בלשון: "שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה". הקשר הספרותי בין מקור זה לבין דברי שמואל ברור. אולם במכילתא ובסנהדרין מדובר בסוגים שונים של מיתות בית דין שבהן נצטוו ישראל ולא בריבוי מיתות על עברה אחת.

הדרשה השניה – רבי נתן [5]

מדרשו של רבי נתן בפיסקא [5] מקביל למדרשו של רבי יונתן במכילתא דר"י פרשת ויקהל בתוספת קטע אחד ושינויים אחרים שאליהם התרגלנו במסורת הבבלי:

פיסקא [5]	מכילתא דר"י ויקהל, עמ' 347
[א] רבי נתן אומר: לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת (שמות לה ג) מה תלמוד לומר? לפי שנאמר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אלה הדברים וגו' ששת ימים תעשה מלאכה (שם א-ב).	רבי יונתן אומר: לא תבערו אש למה נאמר? לפי שנאמר ויקהל משה וגו',
[ב] דברים, הדברים, אלה הדברים – אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני.	[ג] יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת?
[ד] תלמוד לומר: בחריש ובקציר תשבת (שמות לד כא).	[ה] ועדיין אני אומר: על חרישה ועל הקצירה חייב שנים ועל כולן אינו חייב אלא אחת!
[ו] תלמוד לומר: לא תבערו אש,	[ז] הבערה בכלל היתה, ולמה יצאת? להקיש אליה ולומר לך: מה הבערה, שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה.
[ח] הבערה בכלל היתה בכלל ויצאת ללמד, אלא מה הבערה מיוחדת, שהיא אחת משלשים ותשע אבות מלאכות וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שאר שלשים ותשע אבות מלאכות, דין הוא שיהא חייב על כל אחת ואחת בפני עצמה.	[ט] חנינא דציפורין בשם ר' אבהו: בתוכה גם את עיקר תוכן דברי הירושלמי שבת ז ב, ט ע"ב: "ר' חנינא דציפורין בשם ר' אבהו: אליף חד, למ"ד תלתין, ה"א חמשה, דבר חד ודברי' תריי, מיכן לארבעים חסר אחת מלאכות שכתוב בתורה." כפי שניתן היה לצפות עלולה הוספה כזו לתוך מקור ארוך בעל מבנה ספרותי קבוע להפריע לרצף העניינים, ועיין תוספות ד"ה יכול.

המבנה הספרותי הכללי של הברייתא בבבלי מקביל לזה של המכילתא. וכן קרובות פיסקות [א, ד, ו] בשני המקורות; מלבד שינויים קלים בסגנון, הן למעשה זהות. השינויים העיקריים מתרכזים בפיסקאות [ב, ג, ה, ז].

מקור ההוספה בפיסקא [ב] הוא לשון הבבלי בשבת צז ע"ב: "רבי אומר: דברים, הדברים, אלה הדברים, אילו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני". אמנם יסוד לשון הבבלי שם הוא במכילתא דר"י פרשת ויקהל, עמ' 345: "ויאמר אליהם אלה הדברים וגו' (שמות לה א). רבי אומר: להביא שלשים ותשע אבות המלאכות שאמר להם משה על פה", אבל היא משלבת בתוכה גם את עיקר תוכן דברי הירושלמי שבת ז ב, ט ע"ב: "ר' חנינא דציפורין בשם ר' אבהו: אליף חד, למ"ד תלתין, ה"א חמשה, דבר חד ודברי' תריי, מיכן לארבעים חסר אחת מלאכות שכתוב בתורה." כפי שניתן היה לצפות עלולה הוספה כזו לתוך מקור ארוך בעל מבנה ספרותי קבוע להפריע לרצף העניינים, ועיין תוספות ד"ה יכול.

עיקר השינוי בין נוסח הברייתא בבבלי לבין נוסח המכילתא הוא בפיסקאות [ג, ה]. לפי המכילתא, נוסח ההווה אמינא בפיסקא [ג] הוא: "לא יהא חייב עד שיעבור על שלשים ותשע אבות מלאכות", לעומת: "יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת" בבבלי. וכן, לשון מסקנת הביניים [ה] במכילתא הוא: "עד שיעבור על שנים ואם לאו אינו חייב", לעומת: "על חרישה ועל הקצירה חייב שנים, ועל כולן אינו חייב אלא אחת" בבבלי. השינויים בשתי

פיסקאות אלו מצטרפים לאחד. מגמת המכילתא היא להוכיח שאפילו אם לא עשה אדם אלא מלאכה אחת בלבד הוא עדיין חייב (מיתה או חטאת) [ז]. מגמת הבבלי הפוכה היא: להוכיח שאם עשה אדם כל שלשים ותשע אבות מלאכה בהיעלם אחד הוא חייב שלשים ותשע חטאות [ז] – כמספר אבות המלאכות.

נתברר, אפוא, שלמרות התלות הספרותית הברורה בין שני המקורות האלה, הרי הם עוסקים בעניינים שונים לחלוטין. מאידך, הדמיון הרב בין שני המקורות אינו משאיר מקום לספק שביסוד שניהם עמד מקור ספרותי אחד משותף, וכפי שניתן היה לצפות, דיוק לשון הברייתא בבבלי עשוי להעלות קשיים המראים שנוסח הבבלי משקף עיבוד משני של נוסח המכילתא. במכילתא מובן המעבר מן ההווה אמינא [ג] דרך מסקנת הביניים [ה] למסקנה הסופית [ז]. נקודת המוצא היא שאין אדם חייב על חילול שבת עד שיעבור על כל שלשים ותשע אבות מלאכה; במסקנת הביניים מצטמצמת הדרישה לשתי מלאכות על פי דגם של חריש וקציר; לבסוף מגיעים למסקנה שאדם חייב גם אם לא עשה אלא מלאכה אחת, על פי הדגם של הבערה. בבבלי לעומת זאת לומדים במסקנת הביניים שחייבים שתיים על חריש וקציר, ואין זה מובן מדוע אי אפשר לבנות מהן את בניין האב לשאר כל אבות המלאכה, שחייבים חטאת על כל אחד ואחד מהם בפני עצמו. עיין רש"י ד"ה ועל כולן אחת. הווה אומר שהבבלי, כרגיל, ניצל מקור תנאי העוסק בעניין אחד, והסב אותו למטרה אחרת ("חילוק מלאכות"), תוך כדי הכנסת שינויים בנוסח הברייתא כדי להתאימה לתפקידה החדש.

אולם, הסבת מדרש המכילתא מנושאו המקורי למטרתו החדשה בבבלי לא נתעשתה ב"קפיצה אחת", אלא אף היא משקפת מסורת פרשנית מארץ ישראל, כפי שיתבאר מהעיון בסוגיית הירושלמי שבת ז ב, ט ע"ג [=נזיר ו א, נד ע"ג]:

- [1] תנא רבי זכאי קומי רבי יוחנן: זיבח, קיטר וניסך בעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת.
- [2] אמר ליה רבי יוחנן: בבליא – עברת בידך תלתא נהרין ואיתברת! אינו חייב אלא אחת!³
- [3] רבי בא בר ממל בעא קומי דר' זעירא: ויהא חייב על כל אחת ואחת כמה דתימר גבי שבת:
- [4] לא תעשה כל מלאכה (שמות כ ט) – כלל; לא תבערו אש בכל משבותיכם (שמות לה ג) – פרט. הלא הבערה בכלל הייתה יצאת מן הכלל ללמד, לומר: מה הבערה מיוחדת מעשה יחידי וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל מעש' ומעש' שיש בו לחייב עליו מפני עצמו.
- [5] אף הכא: לא תעבדם (שמות כ ד) – כלל; לא תשתחוה להם (שמות כג כד) – פרט. והלא השתחויה בכלל היתה ולמה יצאת מן הכלל? ללמד: מה השתחויה מיוחדת מעשה יחידי וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל מעשה ומעשה שיש בה לחייב עליו בפני עצמו.
- [6] א"ל: בשבת כלל במקום אחד ופרט במקום אחר, ובעבודה זרה [...].

בסוגיא זו דחה רבי יוחנן את הברייתא ששנה רבי זכאי בפניו, וקבע שאם זיבח, קיטר וניסך בהיעלם אחד "אינו חייב אלא אחת".⁴ בפסקא [3] שאל רבי בא בר ממל את ר' זעירא מדוע אין חילוק עבודות בדיני עבודה זרה כמו שיש בדיני שבת, והביא [4] כראיה לטענתו את הסיפא [ז] של מדרש המכילתא שנידון לעיל. מהקשר הדיון ברור שרבי בא בר ממל התכוון להשתמש בסיפא של המדרש כדי להוכיח שאם זיבח, קיטר וניסך בהיעלם אחד חייב שלש חטאות. לפי זה הוא פירש את סוף המדרש ("אף כל מעש' ומעש' שיש בו לחייב עליו מפני עצמו") לומר שחייב שלשים ותשע חטאות – דבר המתאים לפירוש הדברים בבבלי ולא במכילתא!

ייתכן שלפני רבי בא בר ממל כבר עמד נוסח ברייתא הקרוב לנוסח הדברים בבבלי. לחילופין, ייתכן שהוא הוציא את הקטע האחרון של המדרש במכילתא מהקשרו ופירשו שלא לפי פשוטו. בין כה ובין כה, מצאנו כאן מסורת קדומה מארץ ישראל שכבר פירשה את נוסח מדרש המכילתא (או מדרש אחר הדומה לו) ברוח הדברים כפי שהם נמצאים בסוגייתנו בבבלי. שתי

3 לנסח הקטע ופירושו עיין ירושלמי כפשוטו, עמ' 119; לקטע שהושמט עיין שם, עמ' 129.

4 סוגיות הירושלמי כאן ובנזיר וכן סוגיות הירושלמי בשבת ז א, ט ע"א ובסנהדרין ז יא, כה ע"ב קשורות לסוגיא המקבילה בבבלי סנהדרין סב ע"א. בפירוש הדברים כאן נצטמצם לסיסודות הקשורים ישירות לסוגייתנו, ונשאיר את השאר לביאור הסוגיא בסנהדרין.

התופעות האלו – ציטוט קטע ממדרש הקרוב אם זו זהה למדרש רבי יונתן במכילתא, ופירוש הדברים בהתאם לעניין "חילוק מלאכות" – עשויות להסביר את דרכו של הבבלי בפיסקא [5] סוגייתנו, כלומר ציטוט של הנוסח המלא של נוסח המדרש כפי שהוא במכילתא, תוך כדי הכנסת שינויים עריכתיים בו כדי להתאימו לרוח הפרשני של סוגיית הירושלמי הנ"ל.⁵

הדרשה השלישית – רבי יוסי [9-10]

הדרשה השלישית שהובאה בסוגייתנו היא דרשתו של רבי יוסי ממדרש הספרא. מדרש זה נידון לעיל מספר פעמים, ואין צורך לחזור על הדברים. נסתפק כאן במספר הערות. ראשית יש לציין שהבבלי מוסר כאן מסורת כפולה של מדרש זה: א – מדרש זהה למדרש המקורי בספרא; ב – מדרש אחר, המבוסס ברובו על נוסח הירושלמי למדרש זה. בעל הסוגיא שילב אמנם את המלים "מאי טעמא דרבי יוסי" לתוך לשון פיסקא [10], כפי הנראה, על מנת לשוות לפיסקא זו צורה של פירוש לפיסקא [9]. אולם, ללא תוספת מלים אלו מתגלה פיסקא [10] כמעין "איתמר נמי"⁶ – נוסח אמוראי, חלופי ומורחב של דרשת רבי יוסי עצמו. לצורך השוואה, הנה פיסקא [9] ולצדה לשון הספרא:

[9] ספרא דבורא דחובה פרק א ו

רבי יוסי אומר: ועשה אחת ועשה הנה – פעמים שחייב אחת על כולן ופעמים שחייב על כל אחת ואחת.	ר' יוסי אומר: ועשה אחת ועשה הנה – פעמים שהוא חייב אחת על כלם ופעמים שהוא חייב על כל אחת ואחת.
---	---

כאמור, ברובה בנויה המסורת השנייה על נוסח המדרש במסורת הירושלמי:

פיסקא [10] ירושלמי שבת ז א, ט ע"א

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא:	ועשה אחת, ועשה הנה, ועשה מהנה.
[א] אחת, מאחת; הנה, מהנה; אחת שהיא הנה; הנה שהיא אחת.	
[ב] אחת – שמעון; מאחת – שם משמעון.	
[ג] הנה – אבות; מהנה – תולדות.	
[ד] אחת שהיא הנה – זדון שבת ושגגת מלאכות.	ועשה – אחת לחייב על כל אחת ואחת.
[ה] הנה שהיא אחת – שגגת שבת וזדון מלאכות.	הנה – לחייב על כולהן אחת.
[ו] מהנה – לחייב על התולדות.	

פיסקאות [ד-ה] מקבילות בשני המקורות, עם שינויי סגנון: "זדון שבת ושגגת מלאכות" בבבלי במקום "לחייב על כל אחת ואחת" בירושלמי; "שגגת שבת וזדון מלאכות" בבבלי במקום "לחייב על כולהן אחת" בירושלמי. מעניין שלשונות מקבילים אלו באים כשני חלקי דיבור אחד בדברי ר' יוסה (האמורא!) בירושלמי (ז א, ט ע"ב): "ולמה מזיד בשבת ושוגג במלאכות | חייב על כל אחת ואחת", "ולמה שוגג בשבת ומזיד במלאכות | אינו חייב אלא אחת", ומכאן שכל אחת משתי הצלעות האלה יכולה לעמוד במקום השנייה. מלבד שינויים אלה הוסיף הבבלי את פיסקא [ב],

5 ראה תופעה דומה ומקבילה בדיון בעניין "חילוק עבודות" השייך לדיני עבודה זרה בסוגיית הירושלמי סנהדרין ז יא, כה ע"ב, והשווה מכילתא דרבי ישמעאל יתרו, מסכת דבחדש פרשה ו (עמ' 225, שורה 14-17).

6 בכל כתבי היד כאן: ואמר רבי יוסי בר חנינא; וכן במספר כתבי יד סנהדרין סב ע"א, עיין דקדוקי סופרים שם; השווה כריתות ג ע"א, שיטה מקובצת אות כט.

כנראה על פי הספרא.⁷ התוצאה בבבלי היא מבנה "מרובע" בפסקא [א] לעומת המבנה "המשולש" שבפסקא המקבילה בירושלמי. עורך הבבלי גם העביר את הקטע האחרון של מדרש הירושלמי ("מהנה לחייב על התולדות") למקום פסקא [ג] בבבלי ("הנה – אבות; מהנה – תולדות") כדי שיעמוד ליד תאומו שבפסקא [ב] ("אחת – שמעון; מאחת – שם משמעון").

מחלוקת רבי יוסי ורבי נתן [7]

בפסקא זו נקדיש דיון לבירור מחלוקת רבי יוסי ורבי נתן, הנמצאת בברייתא שבפסקא [7] – למוצא המחלוקת, למעמדה ההיסטורי ולמשמעותה. כבר ראינו שהדעה המיוחסת לרבי נתן בברייתא זו ("הבערה לחלק יצאת") אינה משקפת את דעתו המקורית (= רבי יונתן במדרש המכילתא הנ"ל) אלא את דעתו כפי שנתפרשה בידי אמוראי ארץ ישראל בסוגיית הירושלמי הנ"ל. כעת נבחן את הדעה המיוחסת לרבי יוסי בברייתא זו ("הבערה ללא יצאת") בעיקר על פי סוגיית הירושלמי שבת ב ה, ה ע"א, ואת יחס דעה זו לדעתו של רבי נתן הנ"ל.

בסוגיית הירושלמי שם נחלקו רבי יוחנן ובר קפרא בפירוש לשון הברייתא (= תוספתא שבת ח ד עמ' 30): "כל המקלקלין פטורין, חוץ מן המבעיר ומן העושה חבורה". לדעת רבי יוחנן אינו חייב עד "שיהיה צריך לדם ולאפר", ואילו בר קפרא סבור שהוא חייב "אפילו אינו צריך לדם, אפילו אינו צריך לאפר". בהמשך הסוגיא שם הקשו על בר קפרא: "הבערה לימדה על כל המלאכות שבתורה" – כולן לצורך והיא שלא לצורך?!, ופירושו: הלשון "הבערה לימדה על כל המלאכות שבתורה" בירושלמי רומז, לכאורה, לפסקא האחרונה של מדרש המכילתא הנ"ל: "מה הבערה מיוחדת מעשה יחידי וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל מעש' ומעש' שיש בו לחייב עליו מפני עצמו", והוא המקור לדין חילוק מלאכות, לפי סוגיית הירושלמי שהובאה לעיל. והנה לדעת בר קפרא יש בהבערה חומרא שאין בשאר מלאכות – שחייבים עליה אפילו "שלא לצורך". לכן, אי אפשר – לדעת בר קפרא – ללמוד מהבערה "על כל המלאכות שבתורה" ש"חייבין עליה בפני עצמן" (= חילוק מלאכות לפי פירוש הירושלמי), שהרי הבערה שונה משאר המלאכות, וזאת בגלל החומרא המיוחדת שיש בה. ואם אכן למדו מהבערה "על כל המלאכות שבתורה", זה מוכיח שאין בהבערה שום חומרא המבדילה בינה לבין שאר המלאכות – ותיובתא דבר קפרא.

בירושלמי תירצו קושיא זו אליבא דבר קפרא כך: בר קפרא סבור כשיטת רבי אלעזר, שאמר: "הבערה לימדה על עצמה". מכאן שרבי אלעזר עצמו אינו לומד "חילוק מלאכות" מהבערה, כמו במדרש המכילתא, לפי פירוש הירושלמי. לכן שואל הירושלמי בהמשך: "ולית לרבי לעזר אחרת⁸ לחייבו על כל אחת ואחת? אשכח תני בשם רבי לעזר: "הנה – לחייב על כולן אחת",⁹ והוא רמז ללשון הירושלמי לעיל שם בפרקנו, הלכה א, ט ע"א: "ועשה אחת – לחייב על כל אחת ואחת; הנה – לחייב על כולן אחת", והיינו נוסח הירושלמי של מדרש הספרא, שהובא בפסקא [10] שבסוגייתנו. והנה, למרות הספקות שנשארו בנוגע לנוסח הירושלמי ולפירושו המדויק,¹⁰ עולה ממנה שכבר במסורת ארץ ישראל העמידו מדרש הספרא (= רבי יוסי) מול מדרש המכילתא (= רבי יו[נ]תן) כמקורות חלופיים לדין "חילוק שבתות", וקבעו שמי שאינו לומד "חילוק שבתות" מהבערה (= רבי יוסי), סבור ש"הבערה לימדה על עצמה".

המסקנה המתבקשת מדברינו עד כה היא שהדעות המיוחסות לרבי נתן ולרבי יוסי בברייתא, הקצרה שבפסקא [7] בבבלי אינן משקפות את דעותיהם של תנאים אלו מבחינה היסטורית,

7 אחת – שמעון; מאחת – שם משמעון" מקביל לספרא דבורא דחובה פרק א ד: "ועשה אחת – יכול עד שיכתוב את כל השם, עד שיארוג את כל הבגד, עד שיעשה את כל הנפה? ת"ל: מאחת, אי מאחת, יכול אפי' כתב אות אחת, אפילו ארג חוט אחד, אפילו עשה בית אחד בנפה ובכברה? ת"ל: ועשה אחת. הכיצד? עד שיכתוב שם קטן משם גדול – שם משמעון ומשמואל ונח מנחור ודן מדיאל וגד מגדיאל".

8 על פי הציטוט בחידושי הרמב"ן השלם, עמ' ששה.

9 וכן הוא בחידושי הרמב"ן שם.

10 עיין מהדורת זוסמן, עמ' 380, ירושלמי כפשוטו, עמ' 67; מבוא לנוסח המשנה, עמ' 890.

אלא סיכום נפלא של דיוני האמוראים בבירור שיטותיהם, בעיקר בתלמוד הירושלמי. אולם עדיין נשארת השאלה, איך הסיקו מהניסוח הכללי "הבערה לימדה על עצמה", לשיטה המיוחסת לרבי יוסי בבבלי: "הבערה ללאו יצאת"? אין לי תשובה ברורה לשאלה זו. אולם, לפי בר קפרא היינו צריכים לפרש את שיטת רבי אלעזר כך: "הבערה לימדה על עצמה שחייבים עליה אפילו שלא לצורך". והנה, אליבא דשיטת רבי יוחנן במלאכת הבערה (שאינו חייב חטאת עד "שיהיה צריך [...] לאפר"), יש מקום לפרש כך: "הבערה לימדה על עצמה שהיא אסורה [= ללאו יצאה] אפילו שלא לצורך". רצ"ע.